

**Barbara Havelková,  
Blanka Bellak-Hančilová (eds.):  
*Co s prostitucí? Veřejné politiky  
a práva osob v prostituci*  
Praha, Sociologické nakladatelství (SLON)  
2014, 304 s.**

*Nezapomínáme trochu, že zde stojí jenom z toho důvodu, že uspokojují nějakou poptávku? Kdo jsou ti zákazníci, kteří kupují jejich služby? Muži od rodin, pánové v oblecích, naši sousedé... Ti také do města nepatří?*

Jiří Frýbert (s. 24)

Téma prostituce se v českém výzkumu a veřejných debatách nachází na okraji, stejně jako je tento jev okrajovým a vyloučeným z představy o „slušných lidech“. O prostituci se mlčí nejenom ve veřejném prostoru, ale také v prostoru akademickém. Jak ukazuje Petr Matoušek, jeden ze spoluautorů knihy *Co s prostitucí? Veřejné politiky a práva osob v prostituci*, výzkumníci, kteří mají o toto téma zájem, čelí profesnímu riziku, spočívajícímu v komplikovaném přístupu k výzkumným či akademickým institucím, grantům, konferencím a časopisům. Téma prostituce se nachází mimo hlavní proud sociologického zkoumání, je na jeho *kulturním okraji* (s. 207). Důležitost recenzované knihy spočívá právě v tom, že ukazuje na vůli o tomto zamčeném problému mluvit. Editorky knihy – Barbara Havelková a Blanka Bellak-Hančilová deklarují záměr představit zahraniční debaty o veřejných politikách prostituce a poskytnout kritickou analýzu právních úprav navržených v ČR. Takový záměr předpokládá čtenáře se zájmem o právo, jemuž kniha nabízí komplexní vhled do problematiky. Ze sociologického hlediska však tato kniha zanechává spoustu otevřených otázek, například v rámci problematiky funkcí a možností práva vzhledem k sociálnímu začleňování.

První nezodpovězená otázka se, z mého hlediska, týká toho, jakým způsobem se prostituce a právo dostaly do jednoho dis-

kursu. Nabízí se odpověď, která ukazuje na techniky biomoci a jejich penetraci do nejsoukromějších oblastí lidského života. Právě rozšíření kontroly nad tělem člověka a kapilarita moci umožňuje právu dohlížet nad určitým druhem sexuálního chování, kterým prostituce je. Tuto reflexi editorky knihy, bohužel, nenabízejí. Právě proto, že právo a jeho implementace jsou v knize jednoznačně brány jako presupozice ke zlepšení blahobytu osob s určitým „deviantním“ typem sexuálního chování, nemohu považovat knihu za dostatečně kritickou.

Druhá nezodpovězená otázka je spojená s problematikou dvojité povahy vyloučení. Autorky zmiňují, že prostituce je vytlačena veřejným míněním na okraj slušnosti a je spojená s obrazem úpadku lidské důstojnosti. Ale je potřeba dodat, že prostitující ženy jsou zároveň součástí velkých měst. Jedná se tedy o vyloučení, které zahrnuje jistý druh přítomnosti v materiálním centru urbánního života. V případě prostituce nemluvíme jenom o prostorově vyloučených ghettech, ale také o centrálních náměstích. Této kontradikce ve způsobu vyloučení prostituce se recenzovaná kniha dotýká jen málo. Je tomu tak především kvůli tomu, že editorky se soustředily na téma právních úprav jakožto prostředek sociálního začleňování. Podle mého názoru taková pozitivistická definice práva, „které má vzdělávací, symbolickou a expresivní hodnotu“ (s. 74) naznačuje jeho apriorní schopnost měnit realitu a necitlivě reflektuje meze jeho implementace, které jsou diskursivně určené. Ovšem, s ohledem na stanovený cíl, kterým je zmapování současných právních trendů (nikoli jejich kritická reflexe), může daný titul sloužit jako kvalitní přehledová studie.

Na úvod knihy se Barbara Havelková a Blanka Bellak-Hančilová věnují otázce současné právní úpravy prostituce v České republice. Autorky upozorňují na to, že celostátní úprava prostituce neexistuje, postavení osob v sex byznysu a výkon jejich práce spadá do pravomocí obcí a je regulo-

váno vyhláškami příslušných obcí. Tyto vyhlášky ovšem mají za cíl pouze zajištění veřejného zdraví. Prostituci prezentují jakožto společenský problém, který je třeba „řešit“, ale bez důrazu na nezbytnost širší společenské diskuze, vědeckého zkoumání či reflexe zahraničních právních praktik. Toto téma komplikuje i jeho specifická citlivost vyvolaná nevyhnutelnou nutností zaujmout explicitní morální stanovisko, což dělá každý či každá ze spoluautorů či spoluautorek knihy. Autorky uvádějí dvě pozice, které je možné zaujmout vůči prostituci: radikálně feministickou pozici a pozici sexuální práce (kap. 1).

V rámci feministické pozice autorky rozlišují dva přístupy. První bere v potaz aktérství, kritizuje konformní pojetí sexuality, normalitu „emocionální práce“, uvažuje o možnosti *zmocnění* žen a reflektuje jejich třídní a sociální podmínky. Z této pozice plyne, že odpor by měl být kladen proti stigmatizaci sexuální práce, a ne proti prostituci jako takové. Druhá pozice vymezí se proti sexuální dominanci klade důraz na objektivizaci ženského těla a absenci možnosti individuální volby. Z tohoto hlediska může legalizace sexuální práce vést ke kulturní normalizaci prostituce a možné diskriminace s ní spojené. Právním důsledkem první pozice je legalizace prostituce jakožto jevu, který nejde odstranit, a pomoc osobám v prostituci teď a tady. Právním vyjádřením druhé pozice je kriminalizace klienta a eliminace poptávky po prostituci. Tyto dvě pozice nejsou definitivně vymezené, právě naopak – prolínají se a mohou se navzájem doplňovat, což autorky ukazují v závěru první kapitoly.

Druhá kapitola se věnuje existujícím modelům právních úprav, konkrétně příkladům úprav v Nizozemsku a Švédsku. Švédský model právní úpravy kriminalizuje poptávku po prostituci jakožto „formu násilí páchanou muži na ženách“ (s. 52). Důsledky zavedení této právní úpravy jsou ovšem kontroverzní: nelze jednoznačně říci, že se počet prostituujících osob nebo

osob poptávajících sexuální služby snížil, stigmatizace žen v prostituci naopak zesílila. Nizozemský model právní úpravy naopak legalizuje prostituci jakožto výdělečnou činnost s „příslušnou registrací, zdaněním a sociálními dávkami“ (s. 57). Tato právní úprava je zaměřena na zmocnění osob v prostituci a snížení jejich stigmatizace. Nicméně prostituující ženy čelí dalším problémům spojeným s větší kontrolou a „přísnějším vymáháním, které nahradilo předešlou politiku tolerance“ (s. 60). Pro oba případy platí, že nelze jednoznačně zhodnotit vliv právní úpravy na život osob v prostituci, klientů, kuplířů nebo kuplířek, protože tento sociální jev stále zůstává těžce kontrolovatelný, stigmatizovaný a do určité míry zatlačený do pozadí.

Ve třetí kapitole se Barbara Havelková zabývá principem genderové rovnosti a možnostmi její aplikace s cílem zlepšit postavení osob v prostituci. Pro právní úpravy prostituce a politiky s nimi spojené je charakteristické asymetrické zacházení s osobou pracující v prostituci a klientem a dále je charakteristická jejich diskriminující implementace a nedostatečná inkluzivita. Symetrické zacházení s klienty a osobami v prostituci musí podle Havelkové vycházet nejenom z genderové rovnosti, ale také z věcného rozboru toho, co je možné chápat jako blahobyt osob v prostituci. To má být doplněno také symetrií provádění právních předpisů. S ohledem na společenské vnímání osob v prostituci, velkou pravděpodobnost vzniku újmy těmto osobám a faktickou nerovnost mezi nimi a klienty, se autorka přiklání k asymetrickému zacházení ve prospěch osob v prostituci. Asymetrická opatření by podle ní mohla mít pozitivní vliv na vnímání postavení osob v prostituci a zároveň na snížení rizika vzniku újmy a zmírňování jejich nerovnosti s klienty.

Čtvrtá kapitola se věnuje otázce právní úpravy prostituce v České republice a návrhům na její změnu. Bez ohledu na to, že samotná definice pojmu není jasně dána, některé aspekty provozování prostituce

jsou definované jakožto trestný čin. Tyto aspekty se týkají jenom žen v prostituci, ale nikoli jejich klientů, což potvrzuje předchozí úvahy o asymetrickém zacházení vůči prostituujícím osobám. Havelková poukazuje na fakt, že navržené právní úpravy nedostatečně reflektují současné postavení osob v prostituci, mezinárodní feministické debaty a nerespektují zahraniční vzory právních úprav (to se týká i zákona č. 40/2009 Sb., který nedostatečně senzitivně respektuje svůj německý vzor), což vede k vyšší pravděpodobnosti toho, že se většina osob v prostituci dostane do ilegality.

Pátá, nejrozsáhlejší kapitola představuje výsledky výzkumu provedeného Blankou Bellak-Hančilovou a Ditou Jahodovou. Výzkum má podobu kvalitativní sondy, provedené prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s experty a expertkami (pracovníky a pracovníci z nevládních organizací, státní správy, osobami činnými v trestním řízení a dalšími). I bez ohledu na to, že byl tento výzkum definován autorkami jako kvalitativní a analýza rozhovorů byla rovněž inspirována kritickou diskursivní analýzou, způsob zacházení s daty připomíná spíše práce kvantitativního charakteru. Bellak-Hančilová a Jahodová analyzují data z hlediska počtu respondentů, což je s ohledem na celkově malý vzorek (26) problematické. Nesledují tedy diskurs samotný, ale kvantitativní naplnění svých vlastních hypotéz o prostituci. Vzorek expertů a expertek je velice různorodý (zástupci a zástupkyně Policie ČR, neziskových organizací, MV ČR a další), pročež by se daly očekávat významné odlišnosti v diskurzech, které tyto skupiny využívají. Autorky ovšem na toto téma prakticky nenarážejí, přestože právě tyto odlišnosti by mohly být nejzajímavějším bodem analýzy.

Šestá kapitola se zabývá tématem prezentace prostituce v médiích. Výzkum provedený Terezou Hendl ukazuje na jednostrannost a omezenost mediálního diskursu, který prezentuje prostituci jako nucenou práci, jako problém pohraničních ob-

lastí a fenomén charakteristický pro romská ghetta. Prostituce je v médiích asociována buď s obchodem s lidmi, nebo s morálním úpadkem společnosti, kterému se není možné vyhnout. V souladu s očekávaným zjednodušením, kterému média často podléhají, je prostituce prezentována jakožto pouze femininní aktivita spojená s kriminalitou, drogami a násilím. Není a nemůže být součástí tradičního konstruktů femininního genderu a jeví se „jako morálně nepřijatelné porušení ženské genderové role“ (s. 192). Média tudíž přispívají k další stigmatizaci osob pracujících v prostituci, které jsou prezentovány jako nenáležící k „slušné majoritní společnosti“ ani do veřejných prostor měst a zároveň jako neodvratný výraz společenské morální deviace. Svým textem autorka přenáší analýzu stigmatizovaného a vyloučeného obrazu osob v prostituci z akademické půdy do mediálního prostoru.

Poslední kapitola je napsána několika autory a autorkami, kteří mají praktickou zkušenost s prací s osobami pracujícími v prostituci. Kapitola prezentuje jejich zkušenosti. Zde jsou shrnuty otázky normality a nenormality ve veřejném prostoru a reflexe plzeňské vyhlášky z roku 2003, která vytlačila prostituci za okraj města (příspěvek Petra Matouška). Kapitola se věnuje generalizaci a stereotypizaci, se kterými se setkávají prostituující ženy (Petra Kutálková), institucionální dimenzi prostituce (Jiří Frýbert) a nakonec přináší vhled do života žen, které opustily prostituci (Jana Poláková).

Po přečtení poslední kapitoly se nelze ubránit pocitu, že mezi tím, co bylo řečeno v kapitolách předchozích, psaných z akademické perspektivy, a zkušenostmi osob pohybujících se v oblasti prostituce panuje nepřekonatelná mezera. Hranice normality a nenormality jsou definované jak ze strany institucionálních aktérů, tak ze strany osob v prostituci, avšak prostředky tvorby „normality“, její regulace a reprodukce exkluzivní společnosti patří jenom jedné sku-

pině. Tedy skupině, která zároveň tvoří politiky, zákony a vyhlášky vytlačující „ne-normální“ elementy z centra na okrajová místa. Příkladem takové vyhlášky je plzeňská vyhláška z roku 2003 o zákazu prostituce a přesunu jejího provozování na okraj města. Ta zároveň slouží jako příklad inkorporace dimenze normality a nenormality do sociálních institucí. V prvních měsících platnosti vyhlášky byla jedna prostituující žena zavražděna zákazníkem, protože musela pracovat v temném lese, a nikoli na osvětlené ulici, kde by ji bylo vidět a někdo by jí mohl pomoci. Tento příklad ukazuje, jak podstatné je vyjmutí rozhodování o životě osob v prostituci z roviny rozhodování politiků do roviny veřejné diskuze, jíž se mohou účastnit nejen akademici, ale i tyto osoby samotné.

Na závěr autorky navrhuji možné právní řešení legalizace prostituce. Legalizace by měla být spojená s odstraněním represivních prvků v její implementaci a se zohledněním blahobytu osob v prostituci. Veřejné vyhlášky by neměly odsouvat prostituci na okraj města a represivní regulace prostřednictvím pokut by měla být nahrazená programy sociální podpory a integrace. Právní úprava by přitom měla být založená na celospolečenské debatě a výzkumu, který operuje bohatým empirickým materiálem. Právě taková debata by pak mohla napomoci osobám v prostituci zbavit se svého stigmatu.

Strukturace myšlenkové linie knihy *Co s prostitutí? Veřejné politiky a práva osob v prostituci*, která vede od akademické debaty a určení vlastních pozic přes příklady právních úprav a výzkumu až k hlasům osob v prostituci, ukazuje na to, nakolik malá a nepatrná je reprezentace osob v prostituci v diskuzi o tomto problému. Jejich hlasy jsou totiž odsunuté nejenom na okraj společnosti a kultury, ale také na okraj diskuze o nich samotných. Autorky knihy hodně mluví o blahobytu a zmocnění osob v prostituci, ale už neříkají, jakým způsobem je možné jejich začlenění do společen-

ské debaty místo pouhého začlenění jejich obrazu jakožto obětí do sociologického zkoumání. Není potřeba spíše mluvit o tom, že kolektivní aktér, který by byl schopný prosadit své zájmy jak diskursivně, tak i v rovině veřejných politik je mýtem? Proč takový aktér nevzniká? Pokud se akademici baví o *zmocnění* osob v prostituci, neberou jim jejich hlas, když sami sebe definují jako někoho, kdo má moc mluvit jejich jménem?

Yuliya Moskvina

**Martin Hájek: Čtenář a stroj. Vybrané metody sociálněvědní analýzy textů**

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2014, 226 s.

K textu Martina Hájka *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů* jsem se dostala v době, když jsem připravovala svůj výzkumný projekt, v rámci kterého jsem plánovala využít diskurzivní analýzu textů. Se sociálněvědní analýzou textu jsem již měla určité zkušenosti, a to jak výzkumnické, tak pedagogické. Toto je, domnívám se, důležitý výchozí kontext, který významně ovlivnil moje „čtení“ tohoto textu a významy, které textu budu přisuzovat v rámci této recenze. Jak uvádí autor v předmluvě: „Lidské čtení je aktivita komplexní a samotné čtení textu – ve smyslu, v jakém se učíme číst jako děti ve škole – tvoří jen její malou část; daleko větší část čtení je tvořena dalšími textově kooperativními aktivitami spojenými s našimi schopnostmi, vědomostmi a identitou, které v rámci čtení jako čtenáři provádíme a které tak ve výsledku vypovídají více o nás než o textu, který čteme.“ (s. 11)

Hned na úvod bych ráda uvedla několik charakteristik tohoto textu, které ze své perspektivy považuji za přínosné pro čtenáře, kteří se zajímají o sociálněvědní analýzu textu.

Autor prezentuje vybrané analytické postupy používané ke zkoumání textů se